

INTERJÚ

„A nosztalgikus visszatekintésen és számvetésen túl, nem titkolt céloom az, hogy a még élőknek felmutassam a tájnyelv felbecsülhetetlen értékét” – Bockovac Tímea interjúja Barics Ernővel

In addition to a nostalgic retrospective and reckoning I make no secret of my intention to show the incalculable value of regional dialects. An interview with Ernő Barics by Tímea Bockovac

Dr. Barics Ernő nyugalmazott egyetemi oktató, tanszékvezető és intézetigazgató, nyelvészprofesszor, kisebbségkutató, lexikográfus, nyelvpolitikus... Páratlan szakértelmével vitathatatlan érdemeket szerzett a hazai kroatisztika területén, 1970–2020 között a Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Horvát Nyelv és Irodalom Tanszékének tanára, 2004-től 2010-ig a Magyarországi Horvátok Tudományos Intézetének igazgatója. Tudományos érdeklődése a magyarországi horvát nyelvjárássok elemző bemutatására, a horvát–magyar kétnyelvűség területére, a posztjugoszláv államokban lezajló nyelvpolitikai folyamatokra terjed ki, amely jelentős szótárírói és lexikográfiai tevékenységgel is kiegészül. Oktatói, kutatói, iskolateremtő és tudományszervezői munkásságát számos rangos elismeréssel jutalmazták, többek között, 2011-ben Arany Katedra Díjjal, 2015-ben a Nemzetiségekért Díjjal, 2016-ban pedig Faluhelyi Ferenc-díjjal is kitüntették. Minden bizonnyal azonban, Barics tanár úr pályájának legnagyobb elismerése abban nyilvánul meg, hogy valamennyi egykori tanítványa jó szívvel emlékszik vissza önzetlen segítőkészségére, szakmai támogatására, sajátos humorára és karizmatikus (tanár)egyénségére.

Kedves Tanár Úr, a felsorolt kategóriák közül (egyetemi oktató, tanszékvezető, intézetigazgató, nyelvészprofesszor, kisebbségkutató, lexikográfus, nyelvpolitikus...) melyikkel azonosul a legszívesebben? Miért?

Gyakorlatilag mindegyikkel azonosulok, de ha ki kell emelnem egyet, akkor egyértelmű, hogy az az egyetemi oktatói státusz, hiszen kétéves közoktatási tanári gyakorlatomat leszámítva, 1970-től a pécsi egyetemen dolgozom, és nem tudnám elképzelni, hogy máshol tanítsak. Egy intézetbe bezárkózva kutatni, az nem az én stílusom, de a kutatás eredményeit megosztani, megvitatni a hallgatókkal, nos, számomra az az igazi kihívás. A több évtizedes pályafutásom alatt folyamatosan akadt olyan lelkes hallgató, aki szívesen vette, hogy igyekeztem az aktuális kutatásokat beépíteni az oktatói-nevelői munkába. Egyetemi oktatóként sosem csatlakoztam a hallgatókban, voltak persze tehetséges és kevésbé tehetségesek is, de mindannyiukra jó szívvel emlékszem vissza.

Aktív egyetemi éveit szorosan összefonódnak tanszékvezetői tisztségével is. Miben rejlik a jól működő tanszék sikere?

Egyértelműen a kellemes tanszéki légkör megteremtésében, amelyben a valódi munkatársi viszony mindig is elsődleges volt. Folyamatosan igyekeztem a kollégáimmal is elfogadtatni azt a tényt, hogy a hallgató nem ellenség és nem konkurencia, éreznie kell, hogy munkatársként tekintünk és számítunk rá. Bármely minőségemben is dolgoztam, mindig törekedtem az esetleges feszültségek enyhítésére, a tanszéki egység fenntartására. Ez hallgatóink előtt is példaértékűnek számított, de nem volt ez másként a kollégákat illetően sem, igyekeztem valamennyiüket támogatni, feleségem nemegyszer jegyezte meg, hogy „te jobban örülsz a kollégáid sikereinek, mint a sajátodnak”. Ez valóban így volt, mivel meggyőződésem, hogy attól, aki izzadt tenyérrel megy a munkahelyére, nem várható eredmény.

Milyen tanítási módszereket alkalmazott leggyakrabban?

Az előadásokra készülve mindenkor az volt az elsődleges szempontom, hogy a hallgató önállóan és kritikusan gondolkodjon, a magoló típust is arra kívántam ösztönözni, hogy önálló következtetésekre jusson. Más módszer helyesebb voltáról mind ez idáig senkinek sem sikerült meggyőznie. Legnagyobb sikerem fiatal, pályakezdő tanárként éltem meg, amikor szinte – jó értelemben véve – fanatizáltam a tanulókat. Természetesen másként viszonyul az ember 25 vagy 75 évesen a tanítványaihoz, de kortól függetlenül is, alapvetően a tudomány szeretete és a pedagógushivatás iránti elkötelezettségem mindig motivált, hogy nyitott legyek a hallgatók iránt, és ezt a mai napig is vallom.

Mindezt én első kézből is alátámaszthatom, mint a tanár úr egykori hallgatója és mentoráltja. Felsőszentmártoni horvát családból származik, mennyiben befolyásolta ez az életútját?

Elég kacskaringós volt az életutam, melyet számos véletlen fordulat befolyásolt. A származási helyem, Felsőszentmárton nyelvjárásának szeretete olyannyira belém rögződött, hogy ez egyaránt kihatott a tanulmányaimra és a tudományos érdeklődésemmre, továbbá lexikográfusi és nyelvpolitikusi tevékenységemre is. Szülőfalum nyelvjárásából doktoráltam, és az azt körülvevő további nyolc horvát település dialektusából írtam a kandidátusi értekezésem. Születésemkor Felsőszentmárton egynyelvű horvát település volt, vagyis a kommunikáció nyelve az összes nyelvhasználati szintén, a bolttól a kocsmáig, a horvát volt. Azok, akik magyarként kerültek be a faluba, akarva-akaratlanul megtanultak horvátul. Ma is emlékszem Bakonyi úr esetére, aki magyar katonaként nősült be a faluba, és 20 év ott-tartózkodás után a helyi kocsmába betérve, a legnagyobb döbbenetemre felsőszentmártoni horvát nyelvjárásban szólt hozzám, és ráadásul akcentus nélkül. Ezt nagyon fontosnak tartom megemlíteni, mert a hazai horvátoknak van egy bizonyos kisebbségi komplexusa, melyet a többségi nemzet is potenciál. Annak ellenére, hogy csupán egyetlen dologban különbözik a magyarországi horvát a horvátországi magyartól, mégpedig abban, hogy ők, nagyon rövid ideig ugyan, de megtapasztalták a többségi nemzethez való tartozást.

Hogyan alakult a tanulmányai sora?

Az alsó tagozat első négy osztályát a szülőfalumban végeztem, majd 10 évesen Pécsre kerültem, ebből az egynyelvű horvát nyelvjárási közegből. Az általános iskola végén, legjobb tanulóként automatikusan bekerültem az akkori horvátszerb gimnáziumba. Ekkor még nem készültem tudatosan a tanári pályára, ugyanis a tiszti főiskolára szerettem volna jelentkezni, de rövidlátó vagyok, így elutasítottak. Úgy döntöttem, hogy az ELTE-re megyek, de az akkori felvételi rendszer külön kiváltságot biztosított a vajdasági magyar jelentkezőknek, akikkel hamar feltelt az a 10 fős kvóta, amelybe általában két-három hazai horvát jelentkező felvétele fért bele. Esélyesebbnek tűnt bekerülni Pécsre az akkori legerősebb és legnépesebb tanárképző főiskola horvát–orosz szakára, így ezt választottam, és ma sem tennék másként.

Hogyan élte meg a pécsi főiskolai éveket?

Meghatározó élmény volt számomra, amikor másodévesként egyéves részképzésre kerültem Moszkvába. Magyarországról 50 fő utazott ki, mindenünnen a legjobb öt hallgató, hogy csak néhány nevet említsek közülük: Aczél Endre médiapolitikus, Jagusztin László, Hajnádi György professzorok, Lengyel Zsolt szociológus, valódi elit társaság. Moszkvában döbrentem rá arra, hogy mennyire keveset tudok, és milyen sokat kell még tanulnom. Hálás vagyok a sorsnak ezért a lehetőségért, mivel a szakmai fejlődésen túl, életre szóló barátságokat is kötöttem ekkor.

Miért választotta a tanári pályát?

A főiskola elvégzése után nyelvismeretem kamatoztatva úgy döntöttem, hogy vámos leszek, de egy újabb véletlen folytán a *Narodne Novine* című lap akkori főszerkesztője, Stevanović Milutin, közölte a tanszékvezetőmmel, Pavlov Dušannal, hogy a pesti szerbhorvát gimnáziumba azonnali kezdéssel szükség lenne egy oktatóra. Elvállaltam a munkát, és diákjaimmal, akikkel kizárólag horvátul beszéltem, két év alatt kihasználtam a főváros nyújtotta valamennyi kulturális lehetőséget.

Volt-e (tanár) példaképe?

A gimnáziumban sok vonatkozásban Josip Gujaš Džuretin, az osztályfőnököm volt az, de szeretném kiemelni Páncsics Miklóst, magyar olimpiai bajnokot, 56 szoros magyar labdarúgó válogatottat, a Ferencváros kiváló focistáját, aki kollégiumi szobafőnökként mindig gondoskodott a kiegészítő élelmiszer ellátmányunkról, de szerénységével, emberségével és segítőkészségével is előttünk járt.

Volt-e olyan pillanat, amikor megbánta, hogy végül a pedagóguspályát választotta?

Annak ellenére, hogy nem készültem tudatosan a tanári pályára, illetve hogy a főiskola elvégzése után a tolmácsként dolgozva állandó státuszt ajánlottak fel a Kulturális Kapcsolatok Intézetében, amely az 1960-as években számos mások által elérhetetlen lehetőséget nyitott meg előttem, az általános iskolai tanítási idő alatt a tanulói visszajelzések alapján egyértelművé vált számomra, hogy a pedagóguspályát választom. Ebben a döntésemben a későbbiekben sosem kételkedtem, és sosem bántam meg azt.

Hogy került a fővárosból Pécsre?

A sors kegyeltjeként. 1970-ben megnyílt Pécssett egy tanársegédi állás, melyet örömmel pályáztam meg. Időközben H. Tóth Imre tanár úrnál diplomáztam ószlávból, majd tovább tanultam orosz szakon. Az egyetemi lektorátuson orosz szaknyelvet tanítottam, de a közgazdaság-tudományi karra is hívtak nyelvtanárnak, ugyanakkor szívem szerint tevékenyen szerettem volna részt venni az akkori szerbhorvát tanszék presztízsének emelésében, amelyre a tanszékvezető távozása következtében nyílt lehetőségem.

Rode a jeziki?! című önálló kötetében több helyen is ír a nyelv identitásformáló szerepéről. Egyetért-e avval a gyakran elhangzó állítással, mely szerint a hazai nemzetiségek körében már lezárult a nyelvcsere, a nyelvvesztés folyamata?

A tendencia egyértelműen a nyelvvesztés irányába mutat, de nemcsak nálunk, hanem a többi hazai kisebbségnél, de a határon túli magyar közösségekben is. Nagyon nehéz egy 150-200 000 főnél kisebb közösség esetében a nyelv és az identitástudat megőrzése. Az államnyelv ismerete természetes dolognak vehető, ahogy a kisebbségi nyelvé is, sajnos azonban a hazai horvátok esetében lassan úgy alakulnak a dolgok, hogy gyakorlatilag elveszítik az anyanyelvüket.

Miben látja ennek az okát?

Ennek több oka is van, egyrészt a hazai horvátok három kompakt homogén nyelvszigetet alkotnak, és az azokat összekötő politikai gyakorlat nem működik megfelelően, másrészt az ún. délszláv háború is jelentős dezintegrációhoz vezetett. Természetesen a demográfiai folyamatok sem elhanyagolhatók. Hogy csak a felsőszentmártoni példát említsem, 1970-ben 1800 fő lakta a települést, jelenleg 800. A történelem sem volt kegyes a hazai horvátokhoz, annak ellenére, hogy a horvátok sosem voltak lázadó kisebbség, a Horthy-féle politika a többi nemzetiséggel együtt küldte tűzbe őket. A világháborús veszteség napjainkra sincs megfelelően feltárva. A településszerkezetből adódó sajátosságok, a névmagyarosítás, a téveszesítés, a határsáv, és jó pár egyéb tényező is kedvezőtlenül érintették a horvát nemzetiségi identitást, és erősítették fel az asszimilációs folyamatot.

A tanár úr több magyar–horvát nyelvpárú szótár szerzője, miért választotta a lexicográfiai munkát? Hogyan határozná meg egy jó szótár jellemzőit?

A sztenderd nyelv kérdésével függ össze a szótárírói tevékenységem, melynek alapvetése, hogy a különféle szótárakban nem ugyanazt a szóanyagot ismétlem. A rendszerváltozást követően 30 év telt, kiváló kolléganőmmel, Prodán Ágnes társszerzővel hiánypótló munkába kezdve, nagyon jó meglátással nyúltunk azokhoz a közhasználatú szavakhoz, amelyek nem konnotatív, hanem denotatív, neutrális jelentésükkel a mai horvát sztenderd nyelv mindenkori purista jellegét támasztják alá. Egy jó magyar–horvát szótárnak ezt tükröznie kell. Fontos továbbá a precizitás, az ideológiai befolyástól való mentesség, a szakmai hozzáértés és a naprakészség.

Mely időszakra tenné a tanszék aranykorát?

A tanszék az 1995–2005-ös időszakban volt a csúcson volt, ekkor 10-12 fős hallgatói létszámmal működtünk, a legjelentősebb eszéki és zágrábi vendégoktatók, a legprominensebb professzorok tanítottak itt. Kiemelném Pavičić lektor urat, a *Vjesnik* című napilap akkori recenzensét, aki a horvát irodalom krémjét hozta ide, irodalmi esteket, kerekasztal-beszélgetéseket szervezve, ekkor igazi pezsgő szellemi élet folyt, az ember élvezett kutatni, publikálni és tanítani.

Több országban is járt vendégelőadóként, kutatóként. Melyik utazása a legkedvesebb?

A legnagyobb élményem a 2008-as ohridi XIV. szlavisztikai világkongresszuson való részvétel volt, amelyen a legkiemelkedőbb szlavistákkal találkozhattam. A kongresszus egy hete alatt a kiváló kollégákkal éjszakába nyúló szakmai viták, termékeny beszélgetések zajlottak.

Mire a legbüszkébb?

Arra, hogy a pécsi horvát tanszék abból az állapotából, amelyben megismertem, eljutott egy hosszú történetű és szakmai múlttal rendelkező képzőhelyé, bízom abban, hogy egy-két tégálal hozzájárultam ennek a szellemi műhelynek a kiépüléséhez.

Mit tanácsolna a horváttanári pályát választó fiataloknak?

Csak azt, amit a nyolc osztályt végzett apám nekem, annak idején ő mindig azt mondta, hogy bármit választhatok hivatásként, de ha utcaseprő leszek, akkor az én utcám legyen a legtisztább. Minden nyelv igazi ismerete óriási befektetést igényel, így egy horvát szakosnak kétszer annyit kell dolgoznia, mint egy magyar szakosnak és nem elég jónak lennie, a legjobbba kell válnia. Hiszen nem csupán tanári hivatást vállal, hanem közéleti szereplést és utánpótlás nevelést is. Sajnos, egyre szűkebb az a réteg, amely nemcsak a szobában kitett népviseletbe öltöztetett babában látja a nemzetiségi mivoltát, hanem teljes komplexitásában éli meg azt. Ehhez elengedhetetlen az elhivatott pedagógus szerepe.

Talán kevésbé köztudott, hogy a tanár úr Szamobor város díszpolgára, és hogy kultúraközvetítő és ápoló szerepe a horvát festőművész, Zlatko Prica szellemi örökségének gondozásában is vitathatatlan. Hogyan került kapcsolatba a festőművész életművével?

Mindez megint csak a véletlen műve. A rajz tanszéken dolgozott Keller Sándor festőművész és oktató, aki a Pécssett született képzőművészek után kutatva rálelt Zlatko Prica, világhírű festőművész nevére. Mellette meg kell említenem, Ante Sorićot, aki nyolc évig volt a jugoszláv Idegenforgalmi Hivatal londoni vezetője, valódi kultúrmenedzser – akit miután rájött, hogy a szocializmuson kívül más is létezik, és ennek hangot is adott, a horvátsága miatt leváltották, és visszahívták Zágrábba – olyan kiállításokat szervezett, melyek ritkaságszámba mentek. Ezek közé tartozott a kínai katonákat bemutató is, amelyre Ujvári Jenő tanár úr, a közművelődési tanszék alapítója,

személyes jó barátom is kiutazott. Én pedig tolmácsi minőségben vettem részt ezen a találkozón, mivel egyébként is rendszeresen jártam kiállításokra és jól ismertem a pécsi művészembereket, szívesen vettem részt a pécsi küldöttség munkájában. Ante Sorićnak és Újvári Jenőnek köszönhetően Zlatko Prica első kiállítását végül a pécsi Csontváry Múzeumban rendeztük meg, amely után folyamatos kapcsolattartás alakult ki a Mesterrel és családjával, amely ma már 20-30 éves múltra nyúlik vissza. Ez idő alatt Pécs–Zágráb–Samobor–Tar viszonylatában indult meg az a fajta kulturális együttműködés, amely a Veszna és Zlatko Prica alapítvány létrehozásához vezetett. Az isztriai Tarban a Mester nyaralójában pécsi és samobori képzőművészeti kolónia működik, amely tagjai a mai napig több mint 100 műalkotást hoztak létre, illetve adtak át az alapítványnak.

Min dolgozik jelenleg?

Kései szerelmem visszavezetett az elsőhöz, hiszen jelenleg egészségi állapotomnak köszönhetően a szülőfalum nyelvjárási anyagát dolgozom fel, és a 400. oldalnál tartok. Számos forrásból szereztem adatot arról, hogy már az 1500-as években is fennállt mind a nyolc horvát település a Dráva mentén, bár a történeti források szerint ezek az 1700-as években kiürültek, és Szlavóniából és Bosznia-Hercegovinából települtek ide a horvátok. Véleményem szerint ez a feltevés vitatható, és ezt névtani adatokkal tudom alátámasztani. Szent László király ugyanis itt kelt át a Dráván 1102-ben, amely emlékét még a Rákosi-éra alatt is utcanév őrizte, miként a Tábor utca neve is bizonyossággal szolgál arról, hogy ott táborozott a török szultán. Gyakorlatilag kimondható, hogy az itt lakók tudatában az élt, hogy nincs rokonság átellenben, bár ez a vezetéknevek alapján könnyen bizonyítható, hiszen nincs olyan, amelyet ne találnánk meg a Dráva túlsó oldalán.

Tehát ez egy tájszótár lesz?

Igen, az eredeti elképzelés szerint az, bár Pesti János kollégám felvetéseinek köszönhetően a feldolgozandó anyag folyamatosan bővül, és már-már túlmutat annak keretein. Az eredetileg tervezett, hangsúlyjelöléseket is tartalmazó szóсор, amely a sztenderd és a nyelvjárás viszonyára is rávilágít, további etimológiai magyarázatokkal, példamondatokkal és kultúrtörténeti adalékokkal, például a névmagyarosítás eredményeivel, a ragadványnevek, szokásrendszerek, védőszentek, imák közlésével egészült ki.

Mikorra várható a megjelenés?

Tekintettel a körülményekre és a magyar–horvát–angol nyelven elkészítendő bevezető tanulmányokra, úgy gondolom, hogy 2021-re sikerül befejeznem a munkát. Tartozom ezzel a kiadvánnyal a szülőfalumnak, amely nyelvjárása elbűvölt, és egyúttal kötelezettséget is rótt rám. Ez a munka nosztalgikus visszatekintés és számvetés is egyúttal, de nem titkolt célom, az hogy a még élőknek felmutassam a tájnyelv felbecsülhetetlen értékét.